

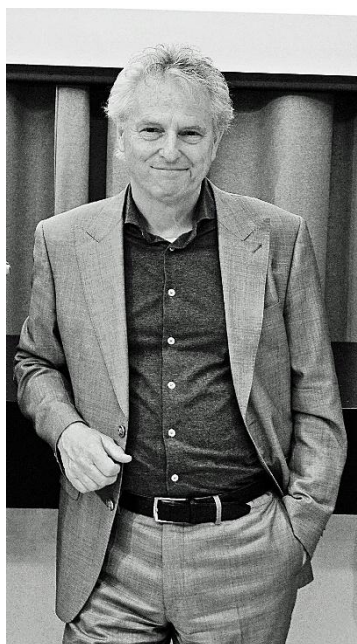

DE TWEEDE WEG

DE TWEEDE WEG. OVER DWARS LEZING 09-12-25

NAAR EEN ACTIEVE DEMOCRATIE [NOTITIES bij de Presentatie]

[UPDATE 12-01-2026]

Ben Spiering Voormalig innovator bij Rijkswaterstaat, voormalig directeur Nationale Bouwagenda [2016-2018]

Ben blikt terug en reflecteert op veertig jaar overheidsdienst en op de Bouwagenda, een nationaal initiatief om de gehele bouwsector (wonen, infrastructuur en utiliteit) te verduurzamen

Het is een terugblik in het besef dat de grote opgaven voor de toekomst nu echt aangepakt moeten gaan worden. Het is dus ook een oproep.

Er zijn akkoorden getekend, wetten opgesteld, maar de uitvoering blijft achter en de tijd begint steeds meer te dringen.

'Als wij de goede vragen kunnen stellen en daarover met elkaar kunnen spreken en elkaars standpunten respecteren dan denk ik dat we een heel eind verder zijn'[Ben Spiering]

DE TWEEDE WEG. NAAR EEN ACTIEVE DEMOCRATIE

DE NATIONALE BOUWAGENDA was een enorm ambitieus programma. De voorbereiding hiervan begon eind 2016 en de formele start was in 2027. Opzet was de hele bouwsector mee te nemen in de doelstellingen van Parijs [2015 COP21].

Dat moest doorgevoerd worden en de bouwsector had wel een stimulans nodig.

Het moeilijke verhaal, echt transformeren, echt doen wat pijn doet, dat is achterwege gebleven. Het is een lobby verhaal geweest.

OVERTUIGINGEN Wat mensen beweegt of niet laat bewegen, dat zijn je overtuigingen. Overtuigingen zijn veel belangrijker dan feiten, analyses en wetenschap. Rapporten met feiten en analyses kun je nog zoveel overleggen, als mensen het niet geloven, denken dat het allemaal wel meevalt of tot een boel ellende gaat leiden, of dat er allemaal belangen in het spel komen, dan gebeurt er niet veel.

Je komt pas tot iets dat waarde heeft als je het met elkaar uitwisselt.

FILOSOFIE EN POLITIEK Filosofie en de vraagstukken die we hebben moeten op de een of andere manier met elkaar verbonden worden.

Filosofen en denkers die mij beïnvloed hebben zijn Charles Taylor, Mozi (Meester Mo), Johan Huizinga, Ortega y Gasset, Hannah Arendt, Amitav Ghosh, Tjeenk Willink, Yves Desmet en Amos Oz.

In Leuven, waar ik filosofie lessen volg, staat het beeld 'De last van het onwetende' [Zie **NOOT 1**] De zwaarte van het niet-weten. Denken en handelen vereist vrije mensen en een open publieke ruimte.

Het 'leven' is synoniem met onder de mensen zijn. Het echte leven leidt tot het realiseren van de goede dingen. Dat kan niet in je eentje. Dit moet je altijd met anderen doen.

De grote opgaven [Zie **NOOT 2**] moet je dus samen doen in een open publieke ruimte [Hannah Arendt]

HET ECHTE DUURZAAMHEIDSDENKEN begint in 1987 met 'Our common future' (Brundtland) [Zie **NOOT 3**]

'We moeten als huidige generatie in onze behoefte voorzien zonder dat we de toekomstige generaties om in hun behoefte te voorzien blokkeren'

Dit was een hele andere manier van denken.

COP21 in Parijs 2015 was een enorme doorbraak. Daarna kwam de Bouwagenda.

En de COP28 in 2023 met het rapport 'Global Tipping Points'. Twaalf kantelpunten die we in de gaten moeten houden.

We zien nu een afzwakking van maatregelen. De VS [Trump] heeft andere prioriteiten en volgt een andere agenda. Geopolitiek is veel belangrijker. Nadruk ligt op veiligheid voor het Europese continent.

COP21 PARIJS 2015

Bossen nemen CO2 niet meer op. De oceanen zijn verzadigd. Het doel, de CO2-uitstoot in 2030 te verminderen [reductie van 55% t.o.v. 1990] gaan we niet meer redden.

Voor klimaatdoelen is jaarlijks \$1000 miljard nodig. Dit lijkt veel, maar is het niet. De hele wereld geeft jaarlijks \$ 6000 miljard uit aan infrastructuur [COP 2015]

BIDEN heeft enorme stappen gezet met zijn Build Back Better initiatief en met de Inflation Reduction Act. Je zag dat de economie behoorlijk aan het kantelen was. Dat is nu stukken minder. Dat wil Trump wel maar hij kan het ook niet tegenhouden.

Californië gaat gewoon door. DE VS is niet geweest op de COP25.

Californië wel [is de 4^e economie van de wereld].

AI Heel veel energie, ruimte, water en grondstoffen wordt geclaimd voor de datacentra voor AI. Er is berekend dat in 2030 \$ 7000 miljard nodig om deze te bouwen en te laten werken. Dit bedrag is er nog niet maar lijkt er wel te komen.

Dit vraagt een gigantische hoeveelheid energie. Dit zal ook van fossiele grondstoffen moeten komen want zoveel duurzame energie is er niet op de wereld.

We investeren dus kennelijk wel 7000 miljard dollar hier voor en niet 1000 miljard dollar om de klimaatdoelen te halen

Er is nu zo'n 400 miljard dollar geïnvesteerd in AI. De return is 50 miljard dollar. Is dit een bewuste strategie om dit To Big To Fail te maken?

En, staat de AI-bubbel op instorten?

PETER THIEL [kopman Palantir Technologies] heeft zijn aandelen in Nvidia verkocht. Wat betekent dit?

ONZE PLANEET vanuit de ruimte gezien. Dit betekende een kanteling van perspectief. We kijken ineens heel anders naar onze blauwe planeet.

WAT KOMT ER OP ONS AF ?

- Anticiperen op de zeespiegelstijging. Als al het ijs smelt gaat de zeespiegel 50 tot 60 meter stijgen
- Stormen | Extreem weer | Stortbuien
- Kustafslag [We boffen met de Noordzee waar heel veel zand is]
- Toenemende en afnemende rivierafvoer. Wat betekent dit?
Voorbeeld: De haven van Rotterdam is afhankelijk van afvoer over het water. Het aantal vaardagen voor de binnenvaart neemt volgens een scenario af tot 100 dagen per jaar. Dan wordt het een lastig verhaal voor Rotterdam.
- Zoutindringing. Is nu al een probleem.
- Zomerdroogte.
- Bodemdaling. Gemeenten willen buitendijks of in de uiterwaarden bouwen. Dat gaat natuurlijk niet goed.

LANGE TERMIJN SCENARIO'S WATERVEILIGHEID

Blijft de stijging tot 1.8 graden beperkt dan zijn we spekkoper [60cm tot 1 m stijging zeespiegel]

Tot nu toe hebben we nauwelijks stijging gezien. Dit heeft vooral met de aantrekkingskracht van de ijsmassa op Antarctica te maken.

De waterkeringen in ons land zijn berekend op ± 40 cm zeespiegelstijging. Wanneer dit gebeurt zal de Maeslantkering vaker dicht moeten. Deze werkt met scharnieren die niet berekend zijn op vaak open en dicht gaan. Dit gaat problemen geven.

Scenario van 3 graden stijging is desastreus. Geeft 1.5 tot 2 meter stijging van de zeespiegel, Dit wordt ook technisch gezien een heel groot probleem.

De combinatie stijging zeespiegel en het vermogen van de samenleving hiermee om te gaan [Dynamic Capabilities **DC**] is uitgewerkt in 4 scenario's

1. Hollands Glorie [DC groot – wateropgave beperkt]
2. Whatever it takes [DC groot – wateropgave groot]
3. Na ons de zondvloed [DC klein – wateropgave beperkt]
4. Komt tijd. Komt raad [DC klein – wateropgave beperkt]

SPELEN MET SCENARIO'S [DAT KAN HIER | LINK](#)

MULTIWATERWERKEN Een concept van Jan Dirk van Duijvenbode en onderdeel van het spelen met scenario's.

[Jan Dirk werkte bij de Dienst Infrastructuur van RWS bij afdeling Innovatie en Ontwikkeling].

Multiwaterwerken was onderdeel van WINN [Water Innovatie Bron] en van het corporate innovatieprogramma van RWS. Niet zozeer verbonden met de scenario's.

Idee: Waterwerken zijn kranen. Moeten alle kanten kunnen opspuien, capaciteit voor nodig, je gaat er energie mee opwekken. Dit concept ligt nog op de plank.

Realiseren van de **DELTAWERKEN** heeft 60 jaar geduurd. Totaal 160 tot 170 miljard gekost. Wil je voorbereid zijn op mogelijke scenario's in 2070 of 2080 of 2100 moet je nu beginnen.

Uitzoeken hoe het zou kunnen, hoe dat dan moet, werkt en of het werkt. Kun je het bouwen?

Heb je de kennis en deskundigheid?

Bijvoorbeeld het idee kustwering in zee te maken. Begin klein, vooral om te kijken of het kan, wat het kost, wat de doorlooptijd is en of het werkt.

Je kunt ook niets doen. Voorbeeld is New York. Na de orkaan Sandy [2012] zijn er fantastische plannen gemaakt, ontwerpessies geweest. Je kunt dit oplossen en het is niet eens heel duur. Het is niet gebeurd.

GROTE OPGAVEN

- Wederopbouw na de oorlog
- Deltawerken
- Droogmakerijen
- Ruimte voor de Rivier

RUIMTE VOOR DE RIVIER Dit is het laatste programma geweest waar we doelgericht aan de slag zijn gegaan en effect hebben gehad.

Een werkwijze die toen al een beetje knarste, tegen de politiek en de werkwijze van RWS in ging.

Meer ruimte voor de rivier heeft tot fantastische projecten geleid, maar ook tot heel veel kritiek vanuit de politiek: Er is budget voor waterveiligheid besteed aan natuurontwikkeling {een links hobby, dus fout]

Het was niet waar. Budget voor natuurontwikkeling kwam meestal bij de provincie vandaan.

Ruimte voor de rivier was het laatste programma met een ruime opdracht, uitvoeringsmandaat en programmabudget. Daarna zijn de opgaven vooral verkokerd aangepakt.

NIEUWE OPGAVEN

- Klimaat (adaptatie en mitigatie)
- Energietransitie
- Stikstof
- Biodiversiteit
- Veiligheid geopolitiek

We zullen deze nieuwe opgaven op een vergelijkbare manier moeten doen.

Een voorbeeld van hoe het in de tijd van de Bouwagenda niet goed liep is het programma Aardgasvrije wijken van BiZa uit 2017. Beschikbaar budget € 450 miljoen. Doel: 50.000 woningen van het gas af. Dat is € 9.000 per woning. Verdeeld over 66 proefprojecten. De Algemene Rekenkamer oordeelde over deze aanpak: Geld zoekt plan. Resultaat: Twee woningen van het gas af.

Bij BiZa werd aangedrongen om dit te organiseren op de manier zoals bij Ruimte voor de rivier, dus met een programma-directie. Onbespreekbaar. BiZa is een bestuursdepartement, doet geen uitvoering, dat moet de gemeente doen.

Het was beter geweest er eerst tien te doen tot dat er een goed beeld is over werkwijze en resultaat. Dan kijken hoe verder. Hebben ze niet gedaan.

KANTTEKENING Aart-Jan Schot [DWA]. Beetje een somber beeld. Elke gemeente heeft een wijkuitvoeringsplan [WUP] voor aardgasvrije woningen. Elke nieuwe wijk is gasloos en voor de wijken die voor 2030 van het gas af moeten geldt de WUP [Zie **NOOT 4**]

IMPASSE

- Geen (internationale) consensus meer
- Desinformatie
- Sterke lobby fossiel
- Klimaat is gepolitiseerd

We naderen de tipping points...
Sterkere sturing nodig

VRAAG Gerard Beltman [De Groot Vroomshoop]. Werken we ons niet in de nesten met elektrificatie op dit moment ? Bedrijven kunnen geen stroom meer krijgen, niet meer uitbreiden. Netten zitten vol. Duurt 10 tot 15 jaar voordat deze zijn aangepast. We lopen vast.

We worden gevangen in regelgeving. Hier doet RWS en de overheid aan mee. Op elke bouwplaats moet een elektrisch kraan staan. 's Nachts opgeladen met een dieselaggregaat.

Dit doen we om te voldoen aan de regelgeving en de aanbestedingsregels.

OPMERKING Ben Spiering Als je het goed wilt doen maak je hubs waar ook krachtstroom is. Fondsen waaruit investeringen moeten komen zijn gesaneerd. Het rijke Westen zal toch moeten investeren. En naar andere innovatieve vormen van energie opwekken en opslaan moeten zoeken. Denk aan brandstofcellen, groene waterstof en kernfusie.

Gerard Beltman. Dat duurt nog 10 jaar. Dus respecteer dan in dit land dat het gewoon wat langer duurt. De overheid eist bij het aanbesteden elektrificeren terwijl de laadcapaciteit er niet is.

Ik word er moedeloos van. We helpen onze economie volledig om zeep om het klimaat. Alles om ons heen is wijzer, neemt meer tijd en kan gewoon door

WAAROM WERKT DE DEMOCRATIE NOG HEEL GOED EN ZIJN DE GROTE OPGAVEN AANGEPAKT?

Na WOII hadden we een herkenbaar politiek landschap met drie ideologische hoofdstromen: christendemocraten, sociaaldemocraten en liberalen.

Op bestuurlijk hoger niveau werden waarden uitgewisseld en kwam men tot besluiten.

De hoofdstromen zijn smaller geworden, enkele lijken soms op te drogen, en links en rechts ervan zijn diverse nieuwe politieke stromen en stroompjes ontstaan.

Het politieke driestromenland van weleer is veranderd in een door variëteit gekenmerkte delta. [Zie **NOOT 5**]

TWEE WEGEN OM TOT STERKERE STURING TE KOMEN

1. Autocratie OF
2. Actieve democratie

De representatieve democratie werkt niet meer zo goed:

- Grote groepen voelen zich niet gerepresenteerd
- Belangrijke maatschappelijke vraagstukken worden niet opgelost
- Ondoorzichtig krachtenveld van belangen
- Nadruk op "wat is haalbaar" en veel minder op "wat is nodig"
- Extrapolatie en beheersing

EN BEGIN MET DE OVERTUIGINGEN

- Overtuigingen van Rijkswaterstaat en Rijkswaterstaters
- Overtuigingen van bestuurders en politici
- Overtuigingen van Financiën
- Overtuigingen van CEO's
- Overtuigingen van burgers

De Bouwagenda was heel sterk een lobbyverhaal. Bernard Wientjes was voorzitter van de Taskforce Bouwagenda. Daarvoor voorzitter van VNO-NCW, bij uitstek een lobbyclub.

Eigenlijk bedoeld om geld en mogelijkheden voor de bouw binnen te halen. Dit was matig wetenschappelijk en objectief onderbouwd.

Dit geldt ook voor de financiering. Van de gevraagde € 7 miljard werd € 2 miljard beschikbaar gesteld en over bestaande regelingen uitgesmeerd. Hiermee was het eigenlijk weg.

Ruimte voor de rivier, was nooit een succesvol programma geworden als dit in 20 partjes was verdeeld en georganiseerd.

De overheid zit vast in het denken dat alles haalbaar moet zijn. Als het niet haalbaar is komt het niet op de politieke agenda. Lukt het niet het noodzakelijke te doen. Dit is de afgelopen jaren alleen maar erger geworden.

OVERTUIGINGEN. DE PYRAMIDE VAN CHARLES TAYLOR

'Op zoek gaan naar wat ons bindt, naar nieuwe (collectieve) constitutieve waarden, die de basis kunnen zijn voor gedeelde overtuigingen, principes en procedures. En cultuur?' [Charles Taylor | politiek filosoof]

Het verleden vormde eerder gemeenschappelijke bronnen voor onze identiteit. Het westen had een uniform wereldbeeld. Dat maakte het makkelijker om tot gemeenschappelijke overtuigingen en waarden te komen [Overigens ook genoeg reden om elkaar de hersens in te slaan].

Constitutieve waarden worden vertaald naar het rechtssysteem en bestuurlijk systeem. De drie ideologische hoofdstromen [de zuilen] ondersteunden dit.

Zo is het niet meer. Heeft de VVD nog liberale principes? Zijn de waarden van de christendemocratie nog de reden om op een partij te stemmen?

We hebben veel overtuigingen. We moeten volgens Charles Taylor op zoek gaan naar wat ons bindt. Nieuwe constitutieve waarden vinden en het debat aangaan.

Want dat kan namelijk de waarde zijn voor gedeelde overtuigingen, principes en procedures. Uiteindelijk ook voor de grote opgaven die op ons afkomen.

'I'll only be me once, so I better find out who I am. I will only see me once-so I better know just where I stand.' [Chip Taylor] zanger en musicus]

Ik zal er maar eenmaal zijn, dus ik kan er maar beter achter komen waar ik voor sta. Als je dit weet dan kun je het met anderen bespreken.

OPVATTINGEN. DE VISIE VAN MOZI

CONFUSIUS [551 – 479 BC] leerde ons rituelen. Als de micro en de macro kosmos in overeenstemming zijn dan gaat het bestuurlijk vanzelf goed. De hoogste waarde is medemenselijkheid.

MOZI [470 – 391 BC] stelt dat het vooral om het nut gaat [utilitarisme]. Kijk wat het betekent, is het nuttig. Brengt het in de praktijk voordeel aan een land of volk?

'LAND EN VOLK VOORDEEL BRENGEN' DOEN WAT NODIG IS

Het doordenken van voorgestelde oplossingen ([Amos Oz](#))

De PVV wil de Koran verbieden. Dat boek in huis en je gaat vijf jaar de gevangenis in. De Raad van State vond dit geen goed idee. De PVV trok het (voorlopig) in 2024 weer in.

Kijken we naar dit voorstel zoals Mozi dit zou doen, dus doordenken wat dit betekent. Dan stel je de vragen: Hoe ga je dit uitvoeren? Wie gaat dit doen? Hoe controleren?

Stel 500.000 in overtreding en die moeten de gevangenis in. Wat gaat dat kosten? Nu hebben we in NL 10.000 gedetineerden. Dat kost € 1.3 miljard per jaar. Betekent bij 500.000 extra ± € 50 miljard. Dat op een begroting van € 500 miljard.

Doe je dit dan kun je dus veel andere dingen niet doen.

De PVV trok dit voorstel in om het kabinet PVV. VVD, NSC en BBB mogelijk te maken.

HOE OVERTUIGINGEN GEMAAKT WORDEN. DE KRACHT VAN EEN VERHAAL.

Boeken:

[Waarheidsvinding](#) [Ton Derksen]

Turning back the clock. [Umerto Eco] [FREE DOWNLOAD](#)

[How Democracies Die](#) [Steven Levitsky]

Cultuur Marxisme [Paul Cliteur en Jesper Jansen] [Over Cultuurmarxisme](#)

CARTOON Turning back the tide

DE CARTOON [Wilders, Trump en Milei tegen Cultural Marxism, Open Borders en Climate Change]

Cultuur Marxisme: Term als rechtvaardiging voor de meer rechtse kant dat het allemaal anders moet. De linkse elite probeert macht over de wereld te krijgen. En is in de ogen van Trump, Wilders en Milei overal verantwoordelijk voor.

Dit is een geconstrueerd verhaal van conservatieve denktanks in de VS. Volstrekt onwaar. Op deze manier wordt de democratie van binnenuit uitgehold.

I.F. STONE OVER DEMOCRATIE IN 1988

'In elke natie schuilen een goede en een kwade ziel. En het is onze plicht de boze geest, in onszelf maar ook in de samenleving, uit te drijven. Daarvoor hebben we de democratie nodig. Niet omdat die altijd zo prima functioneert -de VS bewijzen het tegendeel- maar omdat ze als enige staatsvorm hoop biedt dat het tussen ons, mensen, ooit goed zal komen. Daarom.' [I.F. Stone | onderzoeksjournalist]

Hoe kun je dan toch met de grote opgaven aan de slag gaan?
Ook al zijn de overtuigingen en waarden niet op een lijn.
Hoe ja je actief het debat aan?

In de politiek gebeurt dit niet. We moeten het zelf doen. Zelf werken aan een actieve democratie.

HEEL NEDERLAND PRAAT

Burger komt in beweging als hij wordt geraakt:
in het hart (overtuigingen, emoties)
zijn omgeving
de portemonnee.

Belangrijke vragen voor iedere burger (denk aan Mozi over opvattingen):
Waar geloof je in?
In welk land (stad, wijk, buurt) wil je wonen?
Wat is goed voor onze (klein)kinderen?
Wat wil je daar voor doen?

Voorbeelden internationaal:
Livingroom projects **LIVING ROOM CONVERSATIONS**
[OPEN TALKS Universiteit van Twente](#)

HEEL NEDERLAND DOET

Zorg en energie coöperaties
Wijk en buurt initiatieven
Open planprocessen

Heel Nederland doet. Heel Nederland praat. Twee manieren om actief met elkaar het gesprek, de dialoog te organiseren, en met kleine en grote opgaven aan de slag te gaan.

Manieren om dit te doen zijn de genoemde voorbeelden Living Room Conversations en de Open Talks. Veel meer voorbeelden zijn te vinden in de [Burgercollectief-Monitor 2025](#)

NOOT 1 Gemaakt door de Duitse kunstenaar Alicja Kwade. Titel: Carriers. Zij is bekend om kunstprojecten waarin ze onze perceptie van objecten, gewicht, balans en werkelijkheid uitdaagt.

De *steen* staat symbool voor alles wat nog onbekend is — wat we nog kunnen ontdekken of leren.

De *stoelen* vertegenwoordigen mensen: studenten, leraren, wetenschappers — kortom degenen die kennis dragen en mogelijk letterlijk en figuurlijk de gemeenschap ondersteunen.

Het kunstwerk nodigt uit stil te staan bij hoe kennis opgebouwd en gedragen wordt door een gemeenschap.

NOOT 2

Grote opgaven, weinig tijd

1972 Grenzen aan de groei (Club van Rome)

1987 Our common future (Brundtland)

2015 COP 21

2017 Bouwagenda

2018 Klimaattafels

2019 Klimaatakkoord en klimaatwet

Europese Green Deal en voorstel Europese Klimaatwet

2023 Rapport Global Tipping Points (COP 28)

2024 Afzwakking klimaatbeleid NL (kabinet Schoof)

2025 Afzwakking Europees klimaatbeleid

NOOT 3

Geschreven door de World Commission on Environment and Development [WCED] [Publicatie Oxford universities]

NOOT 4

De WUP is het detailplan dat volgt op de gemeentelijke Transitievisie Warmte [TVW] die uiterlijk eind 2021 door alle gemeenten moest zijn vastgesteld.

Nu [2025] zijn er in NL 1.5 miljoen woningen van het gas af. Dit is 18% van alle woningen in het land. Hiervan zijn ongeveer 50 % dus 750.000 bestaande woningen.

Meer dan 60.000 woningen zijn aangesloten op warmtenetten | stadsverwarming.

Recent voorbeeld is Almelo waar Urenco met restwarmte 4000 woningen in het centrum warmte levert.

NOOT 5

In *Van driestromenland tot delta?* onderzoekt een verscheidenheid aan auteurs hoe Nederland zich in deze periode politiek-ideologisch en organisatorisch heeft ontwikkeld. Tevens wordt beschreven wat zoal de mogelijke gevolgen zijn van het verdwijnen van het vertrouwde driestromenland en de ontwikkeling van de politieke delta voor democratie, bestuur en regeerbaarheid van Nederland.

LINK: [Tom Louwerse](#)